

КЛЮЧОВА ТЕМА¹ Стаття 8 Міжнародне викрадення дітей

(Останнє оновлення: 31/08/2025)

Вступ

Міжнародне викрадення дитини – це переміщення або утримання дитини за межами країни її звичайного проживання з порушенням прав піклування про дитину іншого з батьків або опікуна. У своїй практиці Суд спирається на визначення, закріплене в статті 3 [Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей](#) від 25 жовтня 1980 року² (далі — Гаазька конвенція. Див. рішення у справах *«Нойлінгер та Шурук проти Швейцарії» (Neulinger and Shuruk v. Switzerland)* [ВП], 2010, § 105; *«Х проти Латвії» (X v. Latvia)* [ВП], 2013, § 62; *«Купас проти Угорщини» (Kupás v. Hungary)*, 2021, § 41), та роз'яснення, наведені в Пояснювальній доповіді до неї (*«Томпсон проти Росії» (Thompson v. Russia)*, 2021, § 59). Метою цього документа є запобігання тому, щоб той з батьків, який викрав дитину, міг з часом домогтися юридичного визнання *de facto* ситуації, яку він створив одноосібно³ (*«Момуссо та Вашингтон проти Франції» (Maumousseau and Washington v. France)*, 2007, § 73). Тому Суд зазначив, що для вирішення питання про те, чи було переміщення дитини незаконним у значенні статті 3 Гаазької конвенції, необхідно встановити: (1) місце звичайного проживання дитини безпосередньо перед її переміщенням або утриманням; (2) чи мав той з батьків, який не викрав дитину, права піклування про неї безпосередньо перед переміщенням; і (3) чи фактично здійснював той з батьків, який не викрав дитину, права піклування про неї на момент переміщення (*«Томпсон проти Росії» (Thompson v. Russia)*, 2021, § 60).

Попри те, що юрисдикція Суду, відповідно до статті 32 Конвенції, обмежується питаннями тлумачення і застосування Конвенції та Протоколів до неї (*«Фрісанчо Переа проти Словаччини» (Frisancho Perea v. Slovakia)*, 2015, § 61), Суд роз'яснив, що в контексті міжнародного викрадення дітей зобов'язання, покладені статтею 8 Конвенції на Договірні Держави, повинні тлумачитися з урахуванням Гаазької конвенції (*«Ігнаколо-Зеніде проти Румунії» (Ignaccolo-Zenide v. Romania)*, 2000, § 95) та [Конвенції про права дитини](#) від 20 листопада 1989 року (*«Майре проти Португалії» (Maire v. Portugal)*, 2003, § 72), а також відповідних норм і принципів, що

¹ Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд. Цей переклад виконано Верховним Судом (Україна) та опубліковано за домовленістю з Радою Європи та Європейським судом з прав людини.

² Згідно з цією статтею, «[п]ереміщення або утримування дитини розглядаються як незаконні, якщо: а) при цьому порушуються права піклування про дитину, що належать будь-якій особі, установі або іншому органу, колективно або індивідуально, відповідно до законодавства держави, у якій дитина постійно мешкала до переміщення або утримування; та б) у момент переміщення або утримування ці права ефективно здійснювалися, колективно або індивідуально, або здійснювалися б, якби не переміщення або утримування».

³ Гаазька конвенція пов'язує найкращі інтереси дитини з відновленням *статусу-кво* шляхом прийняття рішення про негайне повернення дитини до країни її звичайного проживання у разі незаконного викрадення, з урахуванням того факту, що неповернення іноді може виявитися виправданим з об'єктивних причин, що відповідають інтересам дитини, а це пояснює існування винятків.

застосовуються у відносинах між Договірними сторонами (*«Х проти Латвії» (X v. Latvia)* [ВП], 2013, § 93). Такий підхід передбачає комплексне та гармонійне застосування відповідних міжнародно-правових актів (*там само*, § 994). Отже, Суд має повноваження переглядати процедуру, якої дотримуються національні суди, зокрема для того, щоб встановити, чи, застосовуючи та тлумачачи положення Гаазької конвенції, вони забезпечили гарантії Конвенції, особливо ті, що містяться в статті 8 Конвенції (*«Томпсон проти Росії» (Thompson v. Russia)*, 2021, § 51; *«Г.С. проти Грузії» (G.S. v. Georgia)*, 2015, § 46).

Крім того, норми щодо викрадення дітей, які містяться в Регламенті Брюссель II *bis*⁴, нещодавні замінені Регламентом Брюссель II *ter*⁵, доповнюють для Держав-членів ЄС ті положення, що вже передбачені Гаазькою конвенцією (*«Оллер Камінська проти Польщі» (Oller Kamińska v. Poland)*, 2018, § 86). У цьому контексті Суд постановив, що він повинен перевірити, чи принцип взаємного визнання між Державами-членами ЄС не застосовується автоматично та механічно (*«Джаннакопулос проти Греції» (Giannakopoulos v. Greece)*, 2024, § 55; *«Ройер проти Угорщини» (Royer v. Hungary)*, 2018, § 50).

Принципи, що впливають з поточної судової практики

Загальне зобов'язання:

У разі, коли не застосовуються ні Гаазька конвенція, ні відповідні положення права ЄС, Договірні Держави зобов'язані за статтею 8 Конвенції створити необхідну нормативно-правову базу, що забезпечила б негайне реагування на випадки міжнародного викрадення дітей (*«Громадка та Громадкова проти Росії» (Hromadka and Hromadkova v. Russia)*, 2014, §§ 153 та 157).

Принципи, спільні для всіх випадків міжнародного викрадення дітей:

Вирішальним є питання про те, чи було встановлено справедливий баланс між відповідними конкуруючими інтересами – інтересами дитини, обох батьків і громадського порядку – у межах свободи розсуду, наданої Державам у таких питаннях, з урахуванням, однак, того, що найкращі інтереси дитини мають бути головним пріоритетом, а цілі запобігання та негайного повернення відповідають особливій концепції про «найкращі інтереси дитини» (*«Х проти Латвії» (X v. Latvia)* [ВП], 2013, § 95; *«Томпсон проти Росії» (Thompson v. Russia)*, 2021, § 48; *«Верхувен проти Франції» (Verhoeven v. France)*, 2024, § 51).

- У справах щодо міжнародного викрадення дітей Суд припускає, за винятком певних випадків, що найкращим інтересам дитини відповідає відновлення статусу-кво шляхом прийняття рішення про негайне повернення дитини до країни її звичайного проживання у разі викрадення. У таких випадках презумпція діє на користь негайного повернення дитини до «покинутого» батька або матері. Це правило ґрунтується на серйозних міркуваннях громадського порядку: батько або мати, які викрали дитину, не повинні отримувати вигоду зі своїх протиправних дій (*«МакІлврат проти Росії» (McIlwrath v. Russia)*, 2017, §§ 125-126). Тому особливий характер провадження за Гаазькою конвенцією вимагає від національних судів покладатися на презумпцію, що негайне повернення дитини до її звичайного місця проживання відповідає її найкращим інтересам (*«М.В. проти Польщі» (M.V. v. Poland)*, 2021, § 76).

⁴ Регламент Ради (ЄС) № 2201/2003 від 27 листопада 2003 року про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у шлюбних справах та справах про батьківську відповідальність, що скасовує Регламент (ЄС) № 1347/2000.

⁵ Регламент Ради (ЄС) 2019/1111 від 25 червня 2019 року про юрисдикцію, визнання та виконання рішень у шлюбних справах та справах про батьківську відповідальність, а також про міжнародне викрадення дітей (переглянутий).

- Однак Суд уточнив, що зі статті 8 Конвенції, а також із самої Гаазької конвенції, з урахуванням винятків, прямо закріплених у ній, безпосередньо впливає, що рішення про таке повернення не може бути прийнято автоматично або механічно (*«Х проти Латвії» (X v. Latvia)* [ВП], 2013, § 98, *«Биченко проти Литви» (Bychenko v. Lithuania)*, 2023, § 127). Тому вищезазначена презумпція є спростовною, і суди повинні дійсно розглядати обставини кожної конкретної справи, щоб переконатися в наявності всіх елементів, необхідних для застосування, *inter alia*, статей 3 та 13 Гаазької конвенції (*«М.В. проти Польщі» (M.V. v. Poland)*, 2021, § 76).
- Поняття найкращих інтересів дитини має оцінюватися з урахуванням винятків, передбачених Гаазькою конвенцією, які стосуються плин часу (стаття 12), умов застосування Гаазької конвенції (стаття 13 (а)) та наявності «серйозного ризику» (стаття 13 (b)), а також дотримання основних принципів запитуваної Держави в галузі захисту прав людини й основоположних свобод (стаття 20). Це завдання покладається насамперед на національні органи влади запитуваної Держави, які, *inter alia*, користуються перевагою прямого контакту із зацікавленими сторонами. Виконуючи своє завдання за статтею 8, національні суди користуються свободою розсуду, яка, однак, залишається під європейським наглядом (*«Томпсон проти Росії» (Thompson v. Russia)*, 2021, § 51).
- Національні органи влади повинні діяти оперативно (*«М.В. проти Польщі» (M.V. v. Poland)*, 2021, § 76). Проведення, пов'язані з поверненням викраденої дитини, включно з виконанням остаточних рішень, вимагають термінового розгляду, оскільки плин часу може мати непоправні наслідки для стосунків між дитиною та тим із батьків, хто з нею не проживає (*«Карлсон проти Швейцарії» (Carlson v. Switzerland)*, 2008, § 69, *«Озмен проти Туреччини» (Özmen v. Turkey)*, 2012, § 96, *«Г.К. проти Кіпру» (G.K. v. Cyprus)*, 2023, § 53). Стаття 11 Гаазької конвенції передбачає, що відповідні судові й адміністративні органи без затримок здійснюють усі процедури для повернення дітей, а недосагнення ніякого рішення протягом шести тижнів може стати підставою для прохання про надання пояснень про причини затримки (*«Майєр проти Португалії» (Maire v. Portugal)*, 2003, § 74, *«Махмудова проти Росії» (Makhmudova v. Russia)*, 2020, § 67).

Зобов'язання Держави у справах, порушених одним із батьків, чия дитину було викрадено (скарги щодо змісту рішень про повернення):

Справи щодо заяв про повернення дитини

На підставі статті 3 Гаазької конвенції суди країни, до якої було переміщено або де утримується дитина, мають здійснювати провадження з метою встановлення того, чи було переміщення або утримання дитини незаконним, і, якщо не існує обставин, що перешкоджають поверненню дитини в розумінні статей 13 або 20 Гаазької конвенції, ухвалити рішення про повернення дитини до країни її звичайного проживання (стаття 12 Гаазької конвенції). В Європейському Союзі це регулюється положеннями пунктів 2 – 8 статті 11 Регламенту Брюссель II *bis*.⁶ (*«Лопез Гуїо проти Словаччини» (López Guió v. Slovakia)*, 2014, § 89).

- У деяких справах Суд визнав, що рішення національних судів про відмову в задоволенні вимоги про повернення дитини є втручанням у право заявника на повагу до його сімейного життя (*«Г.Н. проти Польщі» (G.N. v. Poland)*, 2016, § 50, *«Ройєр проти Угорщини» (Royer v. Hungary)*, 2018, § 52, *«Аджич проти Хорватії (№ 2)» (Adžić v.*

⁶ Зверніть увагу, що статтю 11 §§ 2 – 8 «Регламенту Брюссель II *bis*» було нещодавно замінено статтями 22-29 «Регламенту Брюссель II *ter*» — див. вище, прим. 5.

Croatia) (no. 2), 2019, § 79, «Владімір Ушаков проти Росії» (*Vladimir Ushakov v. Russia*), 2019, § 87, «Міхнеа проти Румунії» (*Michnea v. Romania*), 2020, § 40, «З проти Хорватії» (*Z v. Croatia*), 2022, § 81). В інших випадках Суд зазначив, що у справі про міжнародне викрадення дитини основне втручання у права заявника не можна було пов'язати з діями або бездіяльністю Держави-відповідача, а скоріше з діями іншого з батьків, приватної особи. Проте ці дії покладали на Державу-відповідача позитивне зобов'язання забезпечити заявнику його право на повагу до сімейного життя, що включало вжиття заходів відповідно до Гаазької конвенції з метою забезпечення його негайного возз'єднання з дитиною («Г.Н. проти Польщі» (*G.N. v. Poland*), 2016, §§ 47-48, «Купас проти Угорщини» (*Kupás v. Hungary*), 2021, §§ 44-45, «Томпсон проти Росії» (*Thompson v. Russia*), 2021, §§ 55-56, «П.Д. проти Росії» (*P.D. v. Russia*), 2022, § 38).

- При застосуванні Гаазької конвенції повернення дитини не відбувається автоматично або механічно, про що свідчить визнання в цьому документі низки винятків (статті 12, 13 та 20), які ґрунтуються на об'єктивних міркуваннях щодо самої дитини та її оточення, що демонструє, що суд, який розглядає справу, повинен застосовувати *in concreto* підхід до кожної справи («Купас проти Угорщини» (*Kupás v. Hungary*), 2021, § 50).
- Незалежно від того, чи розглядається справа в контексті негативних чи позитивних зобов'язань, Суд повинен переконатися, що процес прийняття рішень, який призвів до вжиття оскаржуваних заходів, був справедливим і дав змогу зацікавленим особам повною мірою викласти свою позицію, а також що найкращі інтереси дитини було захищено. У зв'язку з цим стаття 8 покладає на національні органи влади особливе процесуальне зобов'язання: при розгляді заяви про повернення дитини суди повинні ухвалити рішення, у якому наводяться конкретні причини з урахуванням обставин справи («Міхнеа проти Румунії» (*Michnea v. Romania*), 2020, §§ 38-39, та «Віленчик проти України» (*Vilenchik v. Ukraine*), 2017, § 47). Це дозволить Суду, завдання якого полягає не в підміні собою національних судів, здійснювати доручений йому європейський нагляд («Х проти Латвії» (*X v. Latvia*) [ВП], 2013, § 107). Суд неодноразово зазначав, що він не може ставити під сумнів оцінку національних органів влади за відсутності чітких доказів свавілля («Ройєр проти Угорщини» (*Royer v. Hungary*), 2018, § 60).
- Недостатнє обґрунтування у рішенні про відхилення або прийняття заперечень проти повернення дитини за Гаазькою конвенцією суперечить вимогам статті 8 Конвенції («Х проти Латвії» (*X v. Latvia*) [ВП], 2013, § 106-107, «Блага проти Румунії» (*Blaga v. Romania*), 2014, § 70, «Г.С. проти Грузії» (*G.S. v. Georgia*), 2015, § 48). Необхідним є належний розгляд таких тверджень, продемонстрований національними судами в їхньому обґрунтуванні, що не є шаблоном чи стереотипним, а є достатньо детальним з огляду на винятки, передбачені Гаазькою конвенцією, які необхідно тлумачити («Міхнеа проти Румунії» (*Michnea v. Romania*), 2020, § 52, «Томпсон проти Росії» (*Thompson v. Russia*), 2021, § 53). Ця вимога також застосовується *mutatis mutandis* до обґрунтування щодо застосовності Гаазької конвенції («З проти Хорватії» (*Z v. Croatia*), 2022, § 87).
- Якщо національні суди провели справжню та об'єктивну оцінку стверджуваного ризику повернення дитини та ухвалили достатньо обґрунтовані рішення, що виправдовують застосування винятку щодо повернення дитини, порушення статті 8 не буде («Віленчик проти України» (*Vilenchik v. Ukraine*), 2017, § 51, «Ройєр проти Угорщини» (*Royer v. Hungary*), 2018, § 61, «Купас проти Угорщини» (*Kupás v. Hungary*), 2021, § 61, та «П.Д. проти Росії» (*P.D. v. Russia*), 2022, § 45).
- Суд не може належним чином провести таку оцінку без визначення того, чи процес прийняття рішення, розглянутий в цілому, забезпечив заявнику необхідний захист його інтересів («Адґич проти Хорватії (№ 2)» (*Adžić v. Croatia*) (no. 2), 2019, § 83).

- У низці своїх рішень Суд визнав порушення статті 8, *inter alia*, у зв'язку з надмірною тривалістю проваджень за Гаазькою конвенцією (див. рішення у справах *«Г.С. проти Грузії» (G.S. v. Georgia)*, 2015, § 66, *«Феррарі проти Румунії» (Ferrari v. Romania)*, 2015, § 56, *«Г.Н. проти Польщі» (G.N. v. Poland)*, 2016, § 68, *«М.В. проти Польщі» (M.V. v. Poland)*, 2021, § 73). Самі лише затримки в процедурі також можуть дати Суду підстави для висновку, що органи влади не виконали своїх позитивних зобов'язань за Конвенцією, з огляду на вимогу оперативності, що лежить в основі процедури за Гаазькою конвенцією (*«Аджич проти Хорватії» (Adžić v. Croatia)*, 2015, §§ 96-99, *«Віленчик проти України» (Vilenchik v. Ukraine)*, 2017, § 56, *«М.В. проти Польщі» (M.V. v. Poland)*, 2021, § 74).
- Висновок Суду про порушення статті 8 при відхиленні вимоги про повернення за Гаазькою конвенцією не може тлумачитися як вимога до Держави-відповідача повернути дитину до місця її звичайного проживання на момент ухвалення рішення Судом (*«Г.Н. проти Польщі» (G.N. v. Poland)*, 2016, § 72, *«К.Дж. проти Польщі» (K.J. v. Poland)*, 2016, § 76, *«Р.С. проти Польщі» (R.S. v. Poland)*, 2016, § 74, *«Аджич проти Хорватії (№ 2)» (Adžić v. Croatia) (no. 2)*, 2019, § 96, *«З проти Хорватії» (Z v. Croatia)*, 2022, § 94).

Справи щодо рішення про повернення до місця звичайного проживання, прийнятого органами влади тієї країни, з якої дитину було викрадено

У справах, що розглядаються у цій частині, йдеться про дію або бездіяльність органів державної влади (*«Мансур проти Словаччини» (Mansour v. Slovakia)*, 2017, § 53). Коли один із батьків, хто викрав дитину, не виконує рішення про повернення добровільно, а заявник ініціює судове провадження щодо примусового виконання, на Державу-відповідача покладається позитивне зобов'язання, і, зокрема, суди, що здійснюють примусове виконання, зобов'язані здійснити виконавче провадження, передбачене національним законодавством, Гаазькою конвенцією та, залежно від обставин, іншими міжнародними нормами (*там само*, § 57).

- З огляду на те, що стосунки між батьками та дітьми охороняються статтею 8 Конвенції як «сімейне життя», нездатність особи підтримувати ці стосунки вимагає від органів влади здійснити певні дії за їхніми позитивними зобов'язаннями щодо вжиття заходів для возз'єднання або сприяння відновленню спілкування між дитиною та батьками (*«Ігнаколо-Зеніде проти Румунії» (Ignaccolo-Zenide v. Romania)*, 2000, § 95, *«Хабровські проти України» (Chabrowski v. Ukraine)*, 2013, § 107, *«Тзіумака проти Греції» (Tzioumaka v. Greece)*, 2024, §§ 79-80).
- У таких випадках необхідно оцінити, чи вжили національні органи влади всіх заходів, які можна було б обґрунтовано вимагати від них для сприяння виконанню рішення про повернення (*«Мансур проти Словаччини» (Mansour v. Slovakia)*, 2017, § 54, *«Тзіумака проти Греції» (Tzioumaka v. Greece)*, 2024, § 82), з урахуванням особливих обставин справи (*«М.Р. та Д.Р. проти України» (M.R. and D.R. v. Ukraine)*, 2018, § 54).
- Коли йдеться про виконання рішень щодо повернення дитини, розуміння та співпраця всіх зацікавлених сторін завжди є важливими складовими (*«Ігнаколо-Зеніде проти Румунії» (Ignaccolo-Zenide v. Romania)*, 2000, § 94). Однак відсутність співпраці з боку того з батьків, хто викрав дитину, не звільняє органи влади від їхньої відповідальності зробити все необхідне для сприяння возз'єднанню дитини з іншим із батьків (*«Тзіумака проти Греції» (Tzioumaka v. Greece)*, 2024, § 87). Крім того, при виникненні труднощів відповідні органи влади повинні, навіть за власною ініціативою, накласти належні санкції у зв'язку з відмовою у співпраці, і попри те, що примусові заходи щодо дітей, як правило, є небажаними в цій делікатній сфері, не слід виключати застосування санкцій у разі явно неправомірної поведінки особи, з якою проживає дитина (*«Момуссо та*

Вашингтон проти Франції» (Maumousseau and Washington v. France), 2007, § 83). Навіть якщо національне законодавство не передбачає дієвих санкцій, кожна Договірна Держава має забезпечити себе належним і достатнім правовим механізмом для дотримання позитивних зобов'язань, покладених на неї статтею 8 та іншими міжнародними угодами, які вона вирішила ратифікувати (*«Север проти Австрії» (Severe v. Austria)*, 2017, § 98).

- Вимоги щодо повернення дітей у контексті справ про викрадення дітей за своєю природою вимагають швидкого прийняття рішення (*«Мансур проти Словаччини» (Mansour v. Slovakia)*, 2017, § 56). Гаазька конвенція враховує цей факт, оскільки вона передбачає низку заходів для забезпечення негайного повернення дітей: стаття 11 Гаазької конвенції вимагає від відповідних судових або адміністративних органів без затримок здійснювати всі процедури для повернення дітей, а будь-яка бездіяльність протягом більше шести тижнів може призвести до необхідності надати пояснення про причини затримки (*«Момуссо та Вашингтон проти Франції» (Maumousseau and Washington v. France)*, 2007, § 83, *«Север проти Австрії» (Severe v. Austria)*, 2017, § 102).
- Зміна відповідних фактів може, як виняток, виправдати невиконання остаточного рішення про повернення дитини. Однак Суд повинен бути переконаний, що зміну відповідних фактів не було спричинено невжиттям Державою всіх заходів, яких можна було б розумно очікувати для полегшення виконання рішення про повернення дитини (*«Сильвестр проти Австрії» (Sylvester v. Austria)*, 2003, § 63, *«М.Р. та Д.Р. проти України» (M.R. and D.R. v. Ukraine)*, 2018, § 65, *«Махмудова проти Росії» (Makhmudova v. Russia)*, 2020, § 68). Зокрема, у разі невиконання рішення про повернення дитини через зміну обставин Суд також перевіряє, чи висновки національних судів стосовно серйозного ризику були спричинені плином часу, і якщо так, то хто — сторони та/або органи влади — несе відповідальність за такий плин часу (*«Север проти Австрії» (Severe v. Austria)*, 2017, § 115). Якщо відповідальність несуть національні органи влади, це призведе до висновку про порушення статті 8 Конвенції.

Справи щодо заяв про визначення місця проживання дитини, поданих одним із батьків з країни викрадення

Як правило, питання опіки та доступу не мають бути пов'язані між собою в рамках провадження за Гаазькою конвенцією (*«Момуссо та Вашингтон проти Франції» (Maumousseau and Washington v. France)*, 2007, § 69, *«Рінау проти Литви» (Rinau v. Lithuania)*, 2020, § 193).

- У таких випадках Суд застосовує принципи, встановлені у справах про опіку над дітьми та права батьків на спілкування (*«Биченко проти Литви» (Bychenko v. Lithuania)*, 2023, § 102).
- Той факт, що дитину раніше було викрадено одним із батьків, повинен бути належним чином врахований при прийнятті подальших рішень щодо опіки над нею або права на спілкування з дитиною. Однак це не означає, що цей факт обов'язково є вирішальним: при ухваленні будь-яких таких рішень національні органи влади повинні оцінити всі відповідні обставини й прийняти остаточне рішення відповідно до найкращих інтересів дитини (*там само*, 128).
- Національні органи влади зобов'язані вжити відповідних заходів якнайшвидше для сприяння виконанню рішення про визначення місця проживання (*«Едіна Том проти Угорщини» (Edina Tóth v. Hungary)*, 2018, § 54).

Справи щодо рішення про повернення дитини, отриманого одним із батьків у країні викрадення

У подібних справах органи влади країни, до якої було викрадено дитину, зобов'язані вжити всіх заходів, які можна було б розумно очікувати від них, щоб забезпечити реалізацію сімейних прав заявника, визнаних судовими рішеннями, прийнятими в країні, з якої було викрадено дитину (*«М.А. проти Австрії» (M.A. v. Austria)*, 2015, § 111, *«Оллер Камінська проти Польщі» (Oller Kamińska v. Poland)*, 2018, § 89, *«М.К. проти Греції» (M.K. v. Greece)*, 2018, § 82).

- У справах, що стосуються відносин між Державами-членами ЄС, національні органи влади зобов'язані діяти швидко, щоб визнати (*«Верес проти Іспанії» (Veres v. Spain)*, 2022, §§ 80-81) та виконати (*«Оллер Камінська проти Польщі» (Oller Kamińska v. Poland)*, 2018, § 89) рішення про повернення, як того вимагає право ЄС. Стосовно визнання рішень про повернення, Суд постановив, що, на відміну від проваджень, порушених за Гаазькою конвенцією або статтею 11 Регламенту Брюссель II *bis*, у яких національні суди зобов'язані ухвалити рішення у справі не пізніше ніж через шість тижнів після подання заяви, Регламент Брюссель II *bis* не встановлює конкретного строку, протягом якого національні суди повинні постановити про визнання рішення, прийнятого в іншій Державі-члені ЄС. Однак стаття 31 Регламенту Брюссель II *bis* чітко встановлює, що суд повинен ухвалити своє рішення без затримок. Відповідно, очікується, що національні суди будуть швидко розглядати заяви, подані згідно з цим Регламентом (*«Верес проти Іспанії» (Veres v. Spain)*, 2022, § 81).
- В інших випадках органи влади повинні визнати та виконати рішення про повернення дитини відповідно до інших чинних міжнародно-правових документів (*«Кавані проти Угорщини» (Cavani v. Hungary)*, 2014, § 55).
- Суд постановив, що для виконання рішень про повернення дитини, прийнятих як за Гаазькою конвенцією, так і за Регламентом Брюссель II *bis*, може знадобитися спеціальне, спрощене провадження. Крім того, доки рішення про повернення залишається чинним, існує презумпція, що повернення відповідає інтересам дитини (*«Оллер Камінська проти Польщі» (Oller Kamińska v. Poland)*, 2018, § 96).

Зобов'язання Держави у справах, порушених одним із батьків, хто викрав дитину (скарги щодо виконання рішення про повернення):

У справах, порушених тим із батьків, хто викрав дитину, Суд визнав, що рішення про повернення дитини до місця її звичайного проживання становить втручання у право заявника на повагу до його сімейного життя (*«Войка проти Румунії» (Voica v. Romania)*, 2020, § 54; *«Г.К. проти Кіпру» (G.K. v. Cyprus)*, 2023, § 41; *«Верхувен проти Франції» (Verhoeven v. France)*, 2024, § 54), навіть якщо рішення про повернення не було виконано (*«Шнірсоне та Кампанелла проти Італії» (Šneersone and Campanella v. Italy)*, 2011, § 88; *«Ю.С. та О.С. проти Росії» (Y.S. and O.S. v. Russia)*, 2021, § 86).

Коли дитину було викрадено одним із батьків, а інший з батьків вимагає повернення дитини, Суд повинен встановити, чи дійсно національні суди розглянули заперечення заявника проти негайного повернення дитини, чи були рішення обґрунтованими та достатньо деталізованими з огляду на винятки, передбачені Гаазькою конвенцією, та чи переконалися суди в наявності належних гарантій у країні повернення (*«Г.К. проти Кіпру» (G.K. v. Cyprus)*, 2023, § 45).

- Національні органи влади мають розглядати заяви про повернення дитини за Гаазькою конвенцією ефективно та оперативно, згідно з процесуальними вимогами статті 8, не автоматично, приділяючи особливу увагу найкращим інтересам дитини, а також правам батьків (*«Ф.Д. та Г.С. проти Португалії» (F.D. and H.C. v. Portugal)*, 2025, § 82).

- Чинники, які можуть становити виняток із правила негайного повернення дитини, особливо якщо вони порушуються однією зі сторін у провадженні, повинні бути дійсно враховані запитуваним судом. Цей суд повинен потім ухвалити рішення, яке є достатньо обґрунтованим («*X проти Латвії*» (*X v. Latvia*) [ВП], 2013, § 106, «*X проти Чеської Республіки*» (*X v. the Czech Republic*), 2023, § 74). Як відмова врахувати заперечення проти повернення, які можуть підпадати під сферу дії статей 12, 13 та 20 Гаазької конвенції, так і недостатнє обґрунтування в рішенні про відхилення таких заперечень, суперечить вимогам статті 8 Конвенції, а також меті та завданню Гаазької конвенції. Необхідним є належний розгляд таких тверджень, продемонстрований національними судами в їхньому обґрунтуванні, що не є шаблонним чи стереотипним, а є достатньо детальним з огляду на винятки, передбачені Гаазькою конвенцією, які мають тлумачитися вузько. Це також дозволить Суду, завдання якого полягає не в підміні собою національних судів, здійснювати доручений йому європейський нагляд («*X проти Латвії*» (*X v. Latvia*) [ВП], 2013, § 107).
- Той з батьків, хто виступає проти повернення дитини, стверджуючи, що це становитиме «серйозний ризик» для неї в розумінні статті 13 (b) Гаазької конвенції, зобов'язаний обґрунтовувати будь-які твердження про конкретні ризики («*Г.К. проти Кіпру*» (*G.K. v. Cyprus*), 2023, § 46, та «*Войка проти Румунії*» (*Voica v. Romania*), 2020, § 66). Після виконання цього зобов'язання національні суди повинні провести ретельну перевірку, яка дозволить їм підтвердити або спростувати наявність «серйозного ризику» («*Ю.С. та О.С. проти Росії*» (*Y.S. and O.S. v. Russia*), 2021, § 94). Суд перевіряє, чи є ознаки свавільності в тому, як національні суди оцінили твердження заявника про серйозний ризик, і чи провели вони всебічну оцінку викладених ним обставин, з урахуванням найкращих інтересів дитини («*Войка проти Румунії*» (*Voica v. Romania*), 2020, § 71; «*Верхувен проти Франції*» (*Verhoeven v. France*), 2024, §§ 58 і 65; «*Ф.Д. та Г.С. проти Португалії*» (*F.D. and H.C. v. Portugal*), 2025, §§ 75 і 82-83).
- Винятки щодо повернення за Гаазькою конвенцією повинні тлумачитися вузько («*Руйє проти Швейцарії*» (*Rouiller v. Switzerland*), 2014, § 73). Так, шкода, про яку йдеться в статті 13 (b) Гаазької конвенції, не може виникати виключно через розлуку з тим із батьків, хто був відповідальним за неправомірне переміщення або утримання. Дійсно, поняття «серйозного ризику» не може тлумачитися, з огляду на статтю 8 Конвенції, як таке, що охоплює всі незручності, пов'язані з досвідом повернення: виняток, передбачений статтею 13 (b), стосується лише ситуацій, які виходять за межі того, що дитина може розумно витримати («*Ю.С. та О.С. проти Росії*» (*Y.S. and O.S. v. Russia*), 2021, § 95, «*Г.К. проти Кіпру*» (*G.K. v. Cyprus*), 2023, § 48, «*Верхувен проти Франції*» (*Verhoeven v. France*), 2024, § 53).
- Оскільки преамбула Гаазької конвенції передбачає повернення дітей «до держави їхнього постійного проживання», національні суди повинні переконатися в тому, що в цій країні дійсно існують належні гарантії, а в разі наявності відомого ризику — що вжито конкретних заходів захисту («*X проти Чеської Республіки*» (*X v. the Czech Republic*), 2023, § 74, «*Г.К. проти Кіпру*» (*G.K. v. Cyprus*), 2023, § 40).
- Стаття 13 (2) Гаазької конвенції передбачає, що думку дитини слід брати до уваги, якщо суддя вважає, що дитина досягла достатнього рівня зрілості. Тому національні суди повинні обґрунтувати своє рішення не проводити бесіди з дитиною через її юний вік («*Г.К. проти Кіпру*» (*G.K. v. Cyprus*), 2023, § 51). У будь-якому разі національні суди можуть бути зобов'язані розглянути інші аспекти становища дитини, крім висловлених нею бажань, перш ніж перш ніж скористатися своїм дискреційним повноваженням для відмови в ухваленні рішення про повернення («*Войка проти Румунії*» (*Voica v. Romania*), 2020, § 69). Опір дитини не може бути вирішальним («*Рой та інші проти Франції*» (*Raw and Others v. France*), 2013, § 94).

- Суттєва затримка в провадженні щодо повернення може спричинити процесуальне порушення статті 8 Конвенції («Г.К. проти Кіпру» (*G.K. v. Cyprus*), 2023, § 52).

Варті уваги приклади

Скарги щодо змісту рішення про повернення або визначення місця проживання дитини

- «Рінау проти Литви» (*Rinau v. Lithuania*), 2020 – несправедливість провадження щодо повернення за Гаазькою конвенцією у зв'язку з політичним тиском, який чинився на національні суди й органи опіки та піклування, а також у зв'язку з тим, що Держава-відповідач надавала юридичну та фінансову підтримку тому з батьків, хто викрав дитину.
- «Ю.С. та О.С. проти Росії» (*Y.S. and O.S. v. Russia*), 2021 – нездатність національного суду дійсно врахувати твердження про «серйозний ризик» заподіяння шкоди або створення нетерпимої обстановки в разі повернення за Гаазькою конвенцією викраденої дитини до зони конфлікту на сході України.
- «П.Д. проти Росії» (*P.D. v. Russia*), 2022 – відмова національних судів у задоволенні вимоги заявника про повернення його дочки до Швейцарії за Гаазькою конвенцією на підставі справжньої та об'єктивної оцінки стверджуваного ризику повернення дитини.
- «З проти Хорватії» (*Z v. Croatia*), 2022 – відсутність у національних судах відповідних і достатніх підстав для відмови в ухваленні рішення про повернення дітей заявника до Німеччини після того, як їхня мати утримала їх у Хорватії, оскільки Гаазьку конвенцію було визнано такою, що не підлягає застосуванню.
- «Биченко проти Литви» (*Byčenko v. Lithuania*), 2023 – відмова національних судів ухвалити рішення про визначення місця проживання на користь заявника щодо його сина після незаконного вивезення дитини з Литви його матір'ю на підставі ретельного вивчення сімейної ситуації та найкращих інтересів дитини; заявник був належним чином залучений до провадження.
- «Г.К. проти Кіпру» (*G.K. v. Cyprus*), 2023 – рішення національних судів про повернення дитини з Кіпру до США за Гаазькою конвенцією після переміщення її матір'ю, заявницею, на підставі ретельного розгляду заперечень заявниці проти повернення дитини, включно з обвинуваченнями в насильстві з боку батька. Суд визнав, що затримка в розгляді справи, хоча і є прикрою, не призвела до непропорційного втручання в права заявниці, передбачені статтею 8.
- «П.Н. проти Чеської Республіки» (*P.N. v. Czech Republic*), 2023 – переміщення дитини заявника її матір'ю з Чеської Республіки до Сполучених Штатів Америки та відсутність з боку заявника дій щодо порушення провадження за Гаазькою конвенцією. Суд вважав, що подальше рішення чеських судів про підтвердження місця проживання дитини в Сполучених Штатах Америки ґрунтувалося на необхідності забезпечення найкращих інтересів дитини.
- «Верхувен проти Франції» (*Verhoeven v. France*), 2024 – рішення національних судів про повернення дитини з Франції до Японії за Гаазькою конвенцією на підставі належної оцінки обставин, спрямованої на забезпечення найкращих інтересів дитини, після того, як було виключено наявність будь-якого ризику.

Скарги щодо виконання рішення про повернення дитини

- «М.А. проти Австрії» (*M.A. v. Austria*), 2015 – нездатність органів влади Австрії, країни, до якої було викрадено дитину, вжити негайних заходів для визнання та виконання

рішення про повернення, прийнятого органами влади Італії, країни, з якої було викрадено дитину.

- *«Оллер Камінська проти Польщі» (Oller Kamińska v. Poland)*, 2018 – нездатність польських органів влади вжити негайних заходів для виконання рішень ірландських судів про повернення дитини до Ірландії, як того вимагає право ЄС.
- *«Едіна Тот проти Угорщини» (Edina Tóth v. Hungary)*, 2018 – нездатність органів влади Угорщини, країни, з якої було викрадено дитину й в якій було прийнято рішення про визначення місця проживання на користь заявниці, вжити належних та дієвих заходів для надання заявниці допомоги в її спробах повернути дитину задля здійснення нею своїх батьківських прав.
- *«Махмудова проти Росії» (Makhmudova v. Russia)*, 2020 – невиконання російськими органами влади рішення про повернення дітей заявника до Естонії за Гаазькою конвенцією після їх переміщення батьком (див. також рішення у справі *«М.Р. та Д.Р. проти України» (M.R. and D.R. v. Ukraine)*, 2018).
- *«Верес проти Іспанії» (Veres v. Spain)*, 2022 – надмірна тривалість провадження щодо визнання та виконання рішення про повернення дитини заявника до Угорщини за Регламентом Брюссель IIa.
- *«Х проти Чеської Республіки» (X v. the Czech Republic)*, 2023 – виконання рішення про повернення дитини заявника до США за Гаазькою конвенцією, яке було ухвалено з дотриманням процесуальних вимог статті 8 і забезпечило справедливий баланс між конкуруючими інтересами сторін.
- *«Тзіумака проти Греції» (Tzioumaka v. Greece)*, 2024 – нездатність національних органів влади вжити належних та своєчасних заходів для забезпечення права заявниці на повернення її дітей, що сприяло інтеграції дітей у їхнє нове середовище і в такий спосіб суттєво посприяло закріпленню *de facto* ситуації, що суперечить правам заявниці, передбаченим статтею 8.
- *«Ф.Д. та Г.С. проти Португалії» (F.D. and H.C. v. Portugal)*, 2025 – недодержання національними органами влади зобов'язань за Гаазькою конвенцією через виконання Шенгенського ордеру щодо розшуку й автоматичного повернення дитини матері, яка має виключне право опіки, без судового провадження та оцінки ризиків, що суперечить правам заявників за статтею 8.

Міжнародне викрадення дітей за іншими статтями Конвенції

У більшості справ Суд розглядає стверджені недоліки в провадженнях щодо міжнародного викрадення дітей за процесуальним аспектом статті 8 Конвенції та постановляє, що немає необхідності розглядати їх окремо за статтею 6 (див., наприклад, рішення у справах *«Сильвестр проти Австрії» (Sylvester v. Austria)*, 2003, § 77, *«Рой та інші проти Франції» (Raw and Others v. France)*, 2013, § 97, *«Хабровські проти України» (Chabrowski v. Ukraine)*, 2013, § 112, *«Руйє проти Швейцарії» (Rouiller v. Switzerland)*, 2014, § 78). Аналогічно, у багатьох справах Суд визнав, що немає необхідності окремо розглядати скарги за статтею 13 Конвенції (див., наприклад, рішення у справах *«Громадка та Громадкова проти Росії» (Hromadka and Hromadkova v. Russia)*, 2014, § 174, *«МакІлврат проти Росії» (McIlwrath v. Russia)*, 2017, § 152, *«Верес проти Іспанії» (Veres v. Spain)*, 2022, § 91).

Однак Суд також нагадав про різний характер охоронюваних статтями 6 і 8 Конвенції інтересів. Стаття 6 надає процесуальну гарантію, а саме «право на суд» при вирішенні спору щодо «прав та обов'язків цивільного характеру» особи, тоді як стаття 8 має ширшу мету — забезпечення належної поваги до, *inter alia*, сімейного життя. Різниця між цілями, що переслідуються відповідними гарантіями в статтях 6 і 8, може, з огляду на конкретні обставини, виправдовувати

розгляд того самого набору фактів за обома статтями (*«МакІлврат проти Росії» (McIlwrath v. Russia)*, 2017, § 144).

Відповідно, у деяких справах Суд вважав, що недостатнє врахування національними судами заперечень заявника проти повернення дитини за Гаазькою конвенцією стосувалося суті спору й мало оцінюватися за статтею 8, тоді як скарги на недоліки в національному провадженні мали розглядатися за статтею 6 (*«Андерсен проти Латвії» (Andersena v. Latvia)*, 2019, §§ 65-66; див. також рішення у справі *«Аджич проти Хорватії (№ 2)» (Adžić v. Croatia) (no. 2)*, 2019, § 31).

Див., наприклад:

- *«Хохолм проти Словаччини» (Hoholm v. Slovakia)*, 2015: порушення пункту 1 статті 6 у зв'язку з необґрунтованою тривалістю провадження, порушеного за Гаазькою конвенцією.
- *«Аджич проти Хорватії (№ 2)» (Adžić v. Croatia) (no. 2)* 2019: порушення пункту 1 статті 6 у зв'язку з відсутністю усних засідань у провадженні, порушеному за Гаазькою конвенцією.

Повторення загальних принципів

- *«Х проти Латвії» (X v. Latvia)* [ВП], 2013, §§ 92-108: методика Суду у справах про міжнародне викрадення дітей;
- *«Махмудова проти Росії» (Makhmudova v. Russia)*, 2020, §§ 62-68: огляд загальних принципів щодо виконання рішень про повернення дитини (див. також *«В.П. проти Росії» (V.P. v. Russia)*, 2014, §§ 142-147);
- *«Томпсон проти Росії» (Thompson v. Russia)*, 2021, §§ 46-53: огляд загальних принципів щодо оцінки заявки про повернення дитини, поданої за Гаазькою конвенцією.

Подальші посилання

Посібники із судової практики:

- Посібник зі статті 8
- Посібник із судової практики. Права дитини

Інші ключові теми:

- Представництво дитини в ЄСПЛ
- Право дитини бути почутою в межах національних проваджень у сімейних справах

Міжнародне право:

- Пояснювальна доповідь Е. Переза-Вері, опублікований Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права в 1982 році

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Провідні справи:

- [«Нойлінгер та Шурук проти Швейцарії» \(Neulinger and Shuruk v. Switzerland\)](#) [ВП], № 41615/07, ЄСПЛ 2010 (порушення статті 8 у разі виконання рішення про повернення; немає необхідності розглядати скаргу за статтею 6);
- [«Х проти Латвії» \(X v. Latvia\)](#) [ВП], № 27853/09, від 26 листопада 2013 року (порушення статті 8 у зв'язку зі способом, у який було вирішено вимогу про повернення).

Інші справи за статтею 8:

- [«Ігнаколо-Зеніде проти Румунії» \(Ignaccolo-Zenide v. Romania\)](#), № 31679/96, від 25 січня 2000 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення).
- [«Сильвестр проти Австрії» \(Sylvester v. Austria\)](#), №№ 36812/97 та 40104/98, від 24 квітня 2003 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення; немає необхідності розглядати скаргу за статтею 6);
- [«Майре проти Португалії» \(Maire v. Portugal\)](#), № 48206/99, ЄСПЛ 2003-VII (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Момуссо та Вашингтон проти Франції» \(Mauousseau and Washington v. France\)](#), № 39388/05, від 06 грудня 2007 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення; відсутність порушення пункту 1 статті 6);
- [«Карлсон проти Швейцарії» \(Carlson v. Switzerland\)](#), № 49492/06, від 06 листопада 2008 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Шнірсоне та Кампанелла проти Італії» \(Šneerson and Campanella v. Italy\)](#), № 14737/09, від 12 липня 2011 року (порушення статті 8 через рішення італійських судів про повернення дитини, другого заявника, до Італії; відсутність порушення статті 8 через відсутність першого заявника на засіданні Римського суду у справах неповнолітніх);
- [«Озмен проти Туреччини» \(Özmen v. Turkey\)](#), № 28110/08, від 04 грудня 2012 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення);
- [«Хабровські проти України» \(Chabrowski v. Ukraine\)](#), № 61680/10, від 17 січня 2013 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення; немає необхідності розглядати скаргу за статтею 6);
- [«Роу та інші проти Франції» \(Raw and Others v. France\)](#), № 10131/11, від 07 березня 2013 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення; немає необхідності розглядати скарги за статтею 6 та статтею 13 у поєднанні зі статтею 8);
- [«Лопез Гуйо проти Словаччини» \(López Guió v. Slovakia\)](#), № 10280/12, від 03 червня 2014 року (порушення статті 8 у зв'язку зі способом, у який було вирішено вимогу про повернення);
- [«Блага проти Румунії» \(Blaga v. Romania\)](#), № 54443/10, від 01 липня 2014 року (порушення статті 8 у зв'язку зі способом, у який було вирішено вимогу про повернення; порушення статті 6);
- [«Руйє проти Швейцарії» \(Rouiller v. Switzerland\)](#), № 3592/08, від 22 липня 2014 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом провадження, яке призвело до прийняття рішення про повернення; немає необхідності розглядати скаргу за статтею 6);

- [«В.П. проти Росії» \(V.P. v. Russia\)](#), № 61362/12, від 23 жовтня 2014 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення);
- [«Кавані проти Угорщини» \(Cavani v. Hungary\)](#), № 5493/13, від 28 жовтня 2014 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення);
- [«Громадка та Громадкова проти Росії» \(Hromadka and Hromadkova v. Russia\)](#), № 22909/10, від 01 грудня 2014 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом провадження щодо повернення; немає необхідності розглядати скаргу за статтею 13);
- [«М.А. проти Австрії» \(M.A. v. Austria\)](#), № 4097/13, від 15 січня 2015 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення);
- [«Аджич проти Хорватії» \(Adžić v. Croatia\)](#), № 22643/14, від 12 березня 2015 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом провадження щодо повернення);
- [«Феррарі проти Румунії» \(Ferrari v. Romania\)](#), № 1714/10, від 28 квітня 2015 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом провадження щодо повернення; неприйнятність скарг за статтями 14 та 17 – явно необґрунтовані);
- [«Р.С. проти Польщі» \(R.S. v. Poland\)](#), № 63777/09, від 21 липня 2015 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Г.С. проти Грузії» \(G.S. v. Georgia\)](#), № 2361/13, від 21 липня 2015 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«К.Дж. проти Польщі» \(K.J. v. Poland\)](#), № 30813/14, від 01 березня 2016 року (порушення статті 8 у зв'язку з результатом провадження щодо повернення дитини за Гаазькою конвенцією та процесом прийняття рішення; неприйнятність скарги за статтею 8 у зв'язку з неприйняттям національними судами рішення про тимчасовий дозвіл на спілкування – явно необґрунтована);
- [«Фрісанчо Переа проти Словаччини» \(Frisancho Perea v. Slovakia\)](#), № 383/13, від 21 липня 2015 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Г.Н. проти Польщі» \(G.N. v. Poland\)](#), № 2171/14, від 19 липня 2016 року (порушення статті 8 у зв'язку з результатом провадження за Гаазькою конвенцією та процесом прийняття рішення; неприйнятність скарги за статтею 8 у зв'язку з незабезпеченням національними судами право заявника на спілкування – явно необґрунтована);
- [«Макілврат проти Росії» \(McIlwrath v. Russia\)](#), № 60393/13, від 18 липня 2017 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо визнання та виконання рішення про розлучення та про місце проживання; відсутність порушення статті 6; немає необхідності розглядати скаргу за статтею 13; неприйнятність скарги за статтею 8 щодо питань, вирішених у рішенні міського суду від 19 січня 2012 року – невичерпання національних засобів правового захисту);
- [«Север проти Австрії» \(Severe v. Austria\)](#), № 53661/15, від 21 вересня 2017 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення);
- [«Віленчик проти України» \(Vilenchik v. Ukraine\)](#), № 21267/14, від 03 жовтня 2017 року (відсутність порушення статті 8 щодо способу розгляду по суті заяви заявника за Гаазькою конвенцією; порушення статті 8 щодо вимоги оперативності провадження, порушеного за Гаазькою конвенцією);
- [«Мансур проти Словаччини» \(Mansour v. Slovakia\)](#), № 60399/15, від 21 листопада 2017 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення);
- [«Оллер Камінська проти Польщі» \(Oller Kamińska v. Poland\)](#), № 28481/12, від 18 січня 2018 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення);

- [«Едіна Том проти Угорщини» \(Edina Tóth v. Hungary\)](#), № 51323/14, від 30 січня 2018 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про місце проживання; немає необхідності розглядати скарги за статтями 6 та 13);
- [«М.К. проти Греції» \(M.K. v. Greece\)](#), № 51312/16, від 01 лютого 2018 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Ройер проти Угорщини» \(Royer v. Hungary\)](#), № 9114/16, від 06 березня 2018 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«М.Р. та Д.Р. проти України» \(M.R. and D.R. v. Ukraine\)](#), № 63551/13, від 22 травня 2018 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення);
- [«Владімір Ушаков проти Росії» \(Vladimir Ushakov v. Russia\)](#), № 15122/17, від 18 червня 2019 року (порушення статті 8 у зв'язку з результатом провадження щодо повернення);
- [«Рінау проти Литви» \(Rinau v. Lithuania\)](#), № 10926/09, від 14 січня 2020 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Войка проти Румунії» \(Voica v. Romania\)](#), № 9256/19, від 07 липня 2020 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Міхнеа проти Румунії» \(Michnea v. Romania\)](#), № 10395/19, від 07 липня 2020 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Махмудова проти Росії» \(Makhmudova v. Russia\)](#), № 61984/17, від 01 грудня 2020 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про повернення);
- [«Ю.С. та О.С. проти Росії» \(Y.S. and O.S. v. Russia\)](#), № 17665/17, від 15 червня 2021 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Томпсон проти Росії» \(Thompson v. Russia\)](#), № 36048/17, від 30 березня 2021 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«М.В. проти Польщі» \(M.V. v. Poland\)](#), № 16202/14, від 01 квітня 2021 року (порушення статті 8 щодо способу розгляду по суті заяви заявника за Гаазькою конвенцією та щодо вимоги оперативності провадження, порушеного за Гаазькою конвенцією; неприйнятність скарги за статтею 8 у зв'язку з неприйняттям національним судом рішення про тимчасовий дозвіл на спілкування – явно необґрунтована; неприйнятність скарги за статтею 14 у поєднанні зі статтею 8 – явно необґрунтована);
- [«Купас проти Угорщини» \(Kupás v. Hungary\)](#), № 24720/17, від 28 жовтня 2021 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«П.Д. проти Росії» \(P.D. v. Russia\)](#), № 30560/19, від 03 травня 2022 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«З проти Хорватії» \(Z v. Croatia\)](#), № 21347/21, від 01 вересня 2022 року (порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення; неприйнятність скарги за пунктом 1 статті 6 – недотримання шестимісячного строку);
- [«Верес проти Іспанії» \(Veres v. Spain\)](#), № 57906/18, від 08 листопада 2022 року (порушення статті 8 у зв'язку з тривалістю провадження щодо визнання та виконання рішень про місце проживання; немає необхідності розглядати скаргу за статтею 13);
- [«Биченко проти Литви» \(Byčenko v. Lithuania\)](#), № 10477/21, від 14 лютого 2023 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);

повернення; неприйнятність скарги за статтею 14 у поєднанні зі статтею 8 – невичерпання національних засобів правового захисту);

- [«Г.К. проти Кіпру» \(G.K. v. Cyprus\)](#), № 16205/21, від 21 лютого 2023 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Х проти Чеської Республіки» \(X v. the Czech Republic\)](#), № 64886/19, від 20 березня 2023 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо дозволу на виконання рішення про повернення);
- [«П.Н. проти Чеської Республіки» \(P.N. v. Czech Republic\)](#), № 44684/14, від 08 червня 2023 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо встановлення місця проживання дітей за кордоном);
- [«Верхувен проти Франції» \(Verhoeven v. France\)](#), № 19664/20, від 28 березня 2024 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Тзіумака проти Греції» \(Tzioumaka v. Greece\)](#), № 31022/20, від 09 квітня 2024 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішень щодо піклування);
- [«Джаннакопулос проти Греції» \(Giannakopoulos v. Greece\)](#), № 20503/20, від 03 грудня 2024 року (відсутність порушення статті 8 у зв'язку з перебігом і результатом провадження щодо повернення);
- [«Ф.Д. та Г.С. проти Португалії» \(F.D. and H.C. v. Portugal\)](#), № 18737/18, від 07 січня 2025 року (порушення статті 8 у зв'язку з виконанням рішення про розшук та поверненням дітей без порушення провадження за Гаазькою конвенцією).

Міжнародне викрадення дітей за іншими статтями:

- [«Хохолм проти Словаччини» \(Hoholm v. Slovakia\)](#), № 35632/13, від 13 січня 2015 року (порушення пункту 1 статті 6, взятої окремо, та в поєднанні зі статтею 13, у зв'язку з необґрунтованою тривалістю провадження, порушеного за Гаазькою конвенцією);
- [«Аджич проти Хорватії \(№ 2\)» \(Adžić v. Croatia\) \(no. 2\)](#), № 19601/16, від 02 травня 2019 року (порушення пункту 1 статті 6; порушення статті 8);
- [«Андерсен проти Латвії» \(Andersena v. Latvia\)](#), № 79441/17, від 19 вересня 2019 року (порушення статті 6 щодо права на змагальність судового процесу та рівності сторін; відсутність порушення статті 8).